

روملي Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN : 2564 - 7903 · Yıl / Year : Sonbahar / Autumn 2018 · Sayı / Issue : 2

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايدى للبحوث الإسلامية / Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN: 2564-7903

Yıl / Year: 1 – Sonbahar / Autumn 2018 - Sayı / Issue: 2

RUMELİ
İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Rumeli
Journal of Islamic Studies Yıl/Year: 1
Sonbahar/Autumn 2018 - Sayı /Issue: 2

Sahibi / Owner

Trakya Üniversiteler Birliği İlahiyat
Fakülteleri Adına
Prof. Dr. Cevdet Kılıç, Trakya
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Editör / Editor

Dr. Mustafa Şentürk, Trakya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Yardımcı Editörler / Co-Editors

Dr. Feim Gashi, Kırklareli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dr. Ümit Eker, Çanakkale OMÜ İlahiyat
Fakültesi
Dr. Yakup Bıyıkoğlu, Tekirdağ NKÜ
İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Tuba Yıldız, Trakya
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

**Arnavutça Dil Editörü / Albanian
Language Editor**

Dr. İtir Rruqa, Trakya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Yazı İşleri Müdürü

Dr. İtir Rruqa, Trakya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Amblem Tasarım / Emblem Design

Dr. Ömer Kasım Kahya

Grafik Tasarım / Graphic Design

Alihaydar Murat Kıştan / Nokta Klâsik

Adres / Adress

Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Balkan Yerleşkesi 22030 Edirne-
TÜRKİYE
Tel. 0 284 235 68 99
Fax 0 284 235 08 87
rumelislam@trakya.edu.tr

Basım Yeri / Printed By

Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Sarayı
Yerleşkesi EDİRNE

Basım Tarihi/Printing Date

Ekim - 2018

rumelislam@trakya.edu.tr

[rumeli.islamicstudies.3](https://www.facebook.com/rumeli.islamicstudies.3)

[rumeliislam@rumeliislam](https://twitter.com/rumeliislam)

www.ilahiyat.trakya.edu.tr,
<http://dergipark.gov.tr/rumeli>

**Uluslararası Danışma Kurulu /
Int. Advisory Board**

Dr. A.Taha İmamoğlu, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Abdurrahman Okuyan, Ondokuz
Mayıs Üni., Türkiye
Dr. Adem Apak, Uludağ Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Ahmad Omar, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Ahmad Sawan, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ahmet Çapku, Kırklareli
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ahmet Faruk Güney, Kırklareli
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ahmet Öz, Kahramanmaraş S.İ.
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ali Karataş, Sakarya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Ali Öztürk, İstanbul Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Bekir Zakir Çoban, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Fahrush Rexhepi, University of
Pristina, Kosova
Dr. Shaban Sulejmani, University of
Skopje, Makedonya
Dr. Fatih Toktaş, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Fatih Yakar, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Habibe Kazancıoğlu, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Halil Aldemir, Kilis Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Halim Işık, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Hasan Coşgun, Gaziosmanpaşa
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Hasan Maçın, Adıyaman
Üniversitesi, Türkiye

Dr. İbrahim Kocabaş, Yıldız Teknik
Üniversitesi, Türkiye
Dr. İlyas Çelebi, İstanbul 29 Mayıs
Üniversitesi, Türkiye
Dr. İrfan Morina, University of
Pristina, Kosova
Dr. İsmail Çalışkan, Yıldırım Beyazıt
Üni., Türkiye
Dr. Mahmut Yazıcı, Namık Kemal
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Mehmet Dalkılıç, İstanbul
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Mehmet Demirtaş, Gaziosmanpaşa
Üni., Türkiye
Dr. Mehmet Kenan Şahin, Ordu
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Mehmet Ümit, Marmara
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Muammer Bayraktutar,
Gaziosmanpaşa Üni., Türkiye
Dr. Murat Sula, Karadeniz Teknik
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Mustafa Hocaoğlu, RTE
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Mustafa Necip Yılmaz, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Mustafa Özel, Şehir Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Muzaffer Özli, Fırat Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Nazar Omran, Int. University of
Novi Pazar, Sırbistan
Dr. Nebile Özmen, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Necdet Şengün, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Necdet Ünal, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Necmettin Gökkır, İstanbul
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Nevzat Aydın, Bayburt
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Nurullah Altaş, Marmara
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Oğuzhan Ş. Yağmur, Dokuz Eylül
Üni., Türkiye
Dr. Ömer Başkan, Abant İzzet Baysal
Üni., Türkiye

Dr. Ömer Soner Hunkan, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Özkan Öztürk, Namık Kemal
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ramadan Doğan, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Raşit Küçük, Kırklareli
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Rıdvan Canım, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Sema Geyin, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Serpil Başar, Diyanet İşleri
Başkanlığı, Türkiye
Dr. Seyfullah Efe, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Siham Mevid, Int. University of
Novi Pazar, Sırbistan
Dr. Suat Erdem, Bozok Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Süheyl Ünal, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Thaer Alhallak, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Yakup Yılmaz, Kırklareli
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Yasemin Sarı, Namık Kemal
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Yusuf Şen, Bayburt Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Zübeyir Bulut, Abant İzzet Baysal
Üni., Türkiye

**Uluslararası Yayın Kurulu/Int.
Editorial Board**

Dr. Safvet Halilović, University of
Zenica, Bosna Hersek
Dr. Almir Fatić, University of
Sarajevo, Bosna Hersek
Dr. Zuhdija Hasanović, Uni. of
Sarajevo, Bosna Hersek
Dr. Sulejman Topoljak, University of
Bihac, Bosna
Dr. Şukriya Ramiç, University of
Zenica, Bosna Hersek
Dr. Abas Jahja, Trakya Üniversitesi,
Türkiye

Dr. Ahmad Sawan, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Ali Hüseyinoğlu, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Behlül Kanaçi, Karadağ İslam
Birliği, Karadağ
Dr. Cevdet Kılıç, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Emina Sadikovic, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Emine Arslan, Kırklareli
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Enver Gicic, Int. University of
Novi Pazar, Sırbistan
Dr. Fatih Köse, Namık Kemal
Üniversitesi, Türkiye
Dr. İrfan Morina, University of
Pristina, Kosova
Dr. Mensur Nuredin, University of
Skopje, Makedonya
Dr. Mesut İdriz, Int. University of
Sarajevo, Bosna Hersek
Dr. Mohammad Jaber Thalji, Yarmouk
University, Ürdün
Dr. Muhammed Altaytaş, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Muzaffer Üzümcü, Namık Kemal
Üni., Türkiye
Dr. Nevzat Erkan, Kırklareli
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Nimetullah Akın, Çanakkale
Onsekiz Mart Üni. Türkiye
Dr. Nizamettin Karataş, Namık Kemal
Üni., Türkiye
Dr. Nurullah Koltaş, Trakya
Üniversitesi, Türkiye
Dr. Salih İnci, Kırklareli Üniversitesi,
Türkiye
Dr. Sefer Hasanov, Sofya Yüksek
İslam Ens., Bulgaristan
Dr. Selahattin Aktı, Çanakkale Onsekiz
Mart Üni., Türkiye
Dr. Üzeyir Durmuş, Çanakkale
Onsekiz Mart Üni., Türkiye
Dr. Mead Osmani, Araştırmacı,
Sırbistan

BULGARISTAN'DAKİ MEDRESETÜ'N-NÜVVAB'IN ÖNEMİ VE ETKİSİ^{1*}

Ali Mehmedov^{2*3*}

Makale Geliş Tarihi: 30 Ağustos 2018

Makale Kabul Tarihi: 3 Ekim 2018

Öz

Osmanlı hâkimiyetinden sonra Bulgaristan'da kalan Müslüman nüfus için Osmanlı sonrası dönemde yeni bir medrese olarak Medresetü'n-Nüvvab kurulmuştur. Bulgaristan Müslümanlarının eğitim tarihi içinde, Osmanlı kalıntısı olan Şumnu'daki Nüvvab okulu önemli bir yertutmaktadır. Bu makalede Medresetü'n-Nüvvab'ın Bulgaristan, Türkiye ve Balkanlardaki etkileri üzerinde durulmaktadır. Nüvvab Okulu müftü vekilleri, naibler yetiştiren bir eğitim müessesesi anlamına gelir. Krallık döneminde Bulgaristan Müslümanlarının en yüksek eğitim öğretim kurumu olan bu okul bir ihtiyaçtan doğmuştur. 1908 yılında Bulgaristan bağımsızlığını ilân edince, Bulgaristan'daki Müslüman halkının ilmî, dinî ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için birçok ilim ve din adamına ihtiyaç bulunmaktaydı. Halkın ihtiyacı olan gerekli kadroları yetiştirmek için bir eğitim kuruluşuna ihtiyaç duyuldu. İşte bu ihtiyaçları karşılamak üzere, 1922 yılında Deliorman Bölgesi'nin merkezi sayılan Şumnu şehrinde "Nüvvab" adında bir okul açıldı. Aslında Medresetü'n-Nüvvab'ın programı geniş konuları kapsayıcı olarak hazırlanmış, Türk Tarihi ve Türk Edebiyatı Tarihi gibi konuları da ihtiva etmiş olmasına rağmen, Nüvvab Okulu'nu sadece din okulu diye yanlış tanımlayanlar da olmuştur. Bu medresede Arapça, Türkçe, Fen dersleri ve dinî eğitim yapılmıyordu. Çok fonksiyonlu olan Nüvvab Okulu, Bulgaristan Müslümanlarının eğitim hayatında oldukça önemli ve müspet bir rol oynamış, yıllarca ilmî-dinî ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ayrıca Türkiye'ye göç eden Nüvvab mezunlarının faaliyetleri de büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Medresetü'n-Nüvvab'ın dini eğitim hizmetlere katkısı sadece Bulgaristan ve Türkiye ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Ezher Üniversitesine benzetilerek Balkanlar'da yaşayan Müslümanlar için de büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Eğitim-Öğretim, Medrese, Nüvvab

1 *Bu çalışma, Yüksek Lisans tezimizden istifade edilerek hazırlanmıştır. Bkz. Ali Mehmedov, "Bulgaristan Şumnu'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın İslâm Din Eğitimi Tarihindeki Yeri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, SBE, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Konya.

2 **Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, SBE, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, alimehmedov8@gmail.com.

THE IMPORTANCE AND EFFECT OF MADRASATÜ'N NÜVVAB IN BULGARIA

Abstract

The Nüvvab school in Shumen has an important place in the educational history of Bulgarian Muslims. This deals with the influence of the Medresetü'n-Nüvvab on Bulgaria, Turkey and the Balkans. Medresetü'n-Nüvvab was a school that raises deputy-muftis and regents. This school, which was the highest educational institution of Bulgarian Muslims during the period of the Kingdom, arose because of necessity. When Bulgaria declared its independence in 1908; the Muslim-Turkish population in Bulgaria needed too many scholars and clerics in order to meet their scientific, religious and cultural needs. There was a requirement for scientific and religious foundations in effort to raise necessary staffs that people needed. To be able to meet these requirements, a school, which is called Nüvvab, was opened in 1922 at the centre of Deliorman in the city of Shumen. Although the program of the Medresetü-Nüvvab included topics such as Turkish History and Turkish Literature History, there were also those who wrongly described the Nüvvab School as just a religious school. This school also taught Arabic, Turkish, science and religious education. The Nuvvab school had played an important and positive role in Bulgarian Muslims' educational life and for years had met the scientific and religious needs of Muslims. It is also of great importance in the activities of Nüvvab graduates who migrated to Turkey.

Keywords: Islam, Education-Teaching, Madrasa, Nüvvab

Giriş

Eğitim ve öğretim her devlet, ülke veya medeniyette çok önemli bir yer teşkil eder. Özellikle Osmanlılarda kuruluşundan itibaren toplumun ve devletin, gerek siyasi-sosyal gerekse ilmi bakımdan, temelinde eğitim kurumlarının etkili olduğu ileri sürülebilir. Osmanlılar bu birikimi büyük oranda kendisinden önceki İslam devletlerinden miras almışlardır. Osmanlı yönetimi, hâkim olduğu coğrafyadaki bu yapıyı fethettiği topraklara da taşıyarak gerek İslam'ı tebliğ etme gerekse sonrasında Müslüman olanların dinlerini kolayca yaşatabilme aşamasında eğitim ve öğretim kurumlarından fazlaca istifade etmiştir. Osmanlıların fetih siyasetine baktığımızda Balkanlarda bu durumun önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Bulgaristan'daki Medresetü'n-Nüvvab'abaktığımızda aynıdurumu müşahade edebiliriz. Nitekim fetih sonrasında Bulgaristan'da camiler, mektepler ve medreseler imar edilmiştir.

Osmanlı hâkimiyetinden sonra bölgedeki Müslüman nüfusun ihtiyacını karşılamak için yeni bir medrese olarak Medresetü'n-Nüvvab kurulmuştur. Kuruluş amacı naibler yetiştirmek olan bu medrese, Osmanlı döneminde bölgede olmayan bir okul misyonunu icra etmeye başlamıştır. Bulgaristan'daki İslamî eğitim kurumlarının tarihî arkaplanı, Osmanlı dönemi ve sonrasında Bulgaristan'daki dinî eğitim kurumları, eğitim müesseselerindeki değişim ve dönüşümler göz önüne alındığında Medresetü'n-Nüvvab, İslam eğitim tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

Yaklaşık yetmiş yıl önce kapanmış olmasına rağmen Medresetü'n-Nüvvab'ın Bulgaristan'da etkisinin devam ettiğine; buradaki üç İmam Hatip Lisesi ile Yüksek İslam Enstitüsünün bu kurumun devamı olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır.

1913 tarihli İstanbul protokolunda öngörülen ve Türk devleti adına Talat Paşa tarafından imzalanan metne dayanılarak, Medresetü'n-Nüvvab 1922 /1923 ders yılında Şumnu'da açılarak eğitime başlamıştır.

Kâdı vekili ve müftü yetiştirmek maksadıyla açılan Medresetü'n-Nüvvab, tâli ve âli olmak üzere iki bölümden müteşekkildi. Tâli kısmı lise, âli kısmı ise yüksekokul seviyesinde idi. Bu medresede dinî eğitim yanında Arapça, Türkçe eğitimi de yapılıyordu.

Bütün Balkan coğrafyasında etkili olan Medresetü'n-Nüvvab, 27 yılda öncü bir nesil yetiştirdi. Bunlar Bulgaristan Müslümanlarının kimliklerini, dillerini ve dinlerini korumalarına yardımcı oldular.

Osmanlı'dan ve ana vatanlarından uzak düşen Bulgaristan Müslümanlarının, kendi ayakları üstünde durmaları, hem dinî hem de millî kimliklerini korumak için ilim ve irfana büyük önem vermeleri gerekiyordu. Bulgaristan Müslümanları, bu medresede dinî kadro yetiştirmekle birlikte Müslümanların muhtaç olduğu öğretmenlerin ve diğer hizmet erlerinin yetiştirilmesini de hedefliyorlardı. Böylece Medresetü'n-Nüvvab kısa bir sürede Bulgaristan'daki Müslüman varlığının korunmasındaki en önemli etkenlerden biri haline geldi.⁴

Nüvvab'ın önemini anlamamız açısından bu okulun mezunlarından Halil Ali Osman Aydoğdu'nun şu hatırası çok önemlidir. Aydoğdu'nun anlattığına göre, Nüvvab'ın mezuniyet töreninde konuşan zamanın Bulgaristan Eğitim Bakanlığı temsilcisi Profesör Hindalov çok veciz bir şekilde bu okulu Mısır'daki el-Ezher Üniversitesiyle karşılaştırmış ve şu sözleri söylemiştir: "Mısır'daki Ezher Üniversitesi dünya Müslümanları için ne ise Nüvvab okulu da Balkanlar'da öyle anılacaktır."⁵

Nüvvâb'ın âli kısmının amacı, müftü ve müftü vekili gibi Bulgaristan Müslümanlarına üst düzey dinî kadrolar ile şeriat mahkemelerine kâdı ve naip

4 Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, (Ankara: 1989), 65-80.

5 Halil Aydoğan, "Medresetün Nüvvab", *Ümit* 10 (1996): 6-9.

yetiştirmekti. Bundan dolayı Medresenin bu yönü İslâm dünyasının en büyük din eğitimi merkezi olarak kabul gören Ezher Üniversitesi'ne benzetiliyordu.

1. Medresetü'n-Nüvvab'ın Bulgaristan'a Etkisi

20.yüzyılın ilk yarısında Bulgaristan, sahip olduğu ilim merkezleri ve yetiştirdiği alimler açısından Balkanların en önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri olmuştur. Bulgaristan'a bu özelliğini kazandıran şey ise hiç kuşkusuz Şumnu yöresidir. İlim ve irfan yuvası olan bu yörede açılan okullar ve buradan mezun olan talebeler sayesinde İslamiyet günümüze kadar bölgede yaşama imkanı bulmuştur. Bu okulların başında Medresetü'n-Nüvvab gelmektedir. Nüvvab'dan mezun olan yüzlerce insan, din hizmetlerinde bulundular, İslâmî araştırmalar yaptılar, öğretmenlik yaptılar, basın ve yayın alanında hizmet ettiler, Osmanlı belgeleri üzerinde çalıştılar, Bulgaristan Müslümanlarının tarihine katkı sağladılar, toplumsal faaliyetlere öncülük ettiler, 1989 sonrasında da Bulgaristan'daki eğitim ve kültür müesseselerinin devamlılığına hizmet ettiler.

1.1. Medresetü'n-Nüvvab Mezunlarının Din Hizmetine Katkıları

Medresetü'n-Nüvvab'ın temel amacı Bulgaristan Müslümanlarına din alanında hizmet verecek kadrolar yetiştirmektir. Okul bu amacını gerçekleştirmiştir. Nüvvab sıralarında yüzlerce imam, hatip ve vaiz yetişerek Bulgaristan'ın dört bir köşesinde Müslüman halkın dini ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Bulgaristan'da değişik dönemlerde sayıları farklı olan Bölge Müftülükleri faaliyet göstermişlerdir. Nüvvab okulu ilk mezunlarını 1926 yılında vermeye başlayınca mezunlar yavaş yavaş bu makamlara oturmaya başlamışlar ve kısa bir zaman sonra Medresetü'n-Nüvvab'ın yetiştirdiği din adamları bütün bölge Müftülüklerinde görev almışlardır. Bununla birlikte Bulgaristan Müslümanlarının en üst dini idare merkezi olan Başmüftülük yönetimi de belli bir süre sonra Nüvvab'ın yetiştirdiği kadrolara emanet edilmiştir. Baş-

müftü yardımcısı, Başmüftülük nezdinde bulunan Divan-ı Ali Şer'i (Yüksek Şeriat Mahkemesi) ve Vakıflar Müdüriyeti görevlisi olarak yıllarca hizmet veren Nüvvab mezunları vardır. **Örnek olarak şu isimler** zikredebiliriz: Akif Osman 1944 öncesinde Başmüftü yardımcısı, Hafız Yusuf Yakup Divan-ı Ali Şer'i üyesi, Mehmet Halil ve Ahmet Şevki Vakıflar Müdüriyeti Arz Memuru olarak görev yapmışlardır. Ayrıca 1945-1976 yılları arasında Bulgaristan Müslümanları Başmüftüsü olarak görev yapan sırasıyla Süleyman Ömer, Akif Osman ve Hasan Adem Nüvvab'ın âli kısmı, 1976-1988 yılları arasında aynı görevi ifa eden Mehmet Topçu ise tâli kısım mezunudur.⁶

1.2. Medresetü'n-Nüvvab Mezunlarının Eğitim Hizmetine Katkıları

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Nüvvab okulunun önemli özelliklerinden biri Bulgaristan Müslümanlarının eğitim-öğretim alanında ihtiyaç duyulan yetişmiş eleman ihtiyacını karşılayacak şekilde eğitim faaliyetlerinde bulunmaktır. 1928 yılında Daru'l-Muallimîn okulunun kapatılması üzerine okulun bu özelliği üzerinde daha titizlikle durulmaya başlanmıştır. Yürütülen mücadeleler sonucunda Nüvvab mezunlarına Eğitim Bakanlığı'nca 1927 yılında kısmî, 1932 yılında ise tam öğretmenlik yetkisi verilmesi üzerine müteakip yıllarda hemen hemen bütün Nüvvablılar eğitim alanında da hizmet etmişlerdir. İmamlık yapan Nüvvab mezunlarının büyük bir kısmı aynı zamanda öğretmenlik de yapmıştır. Çünkü o dönemde büyük bir öğretmen ihtiyacı vardı ve öğretmenlik yapanların çoğu ortaokul mezunu veya ilkokul mezunuydu, lise ya da yüksek öğrenim görenlerin sayısı ise çok azdı. Nüvvab mezunları 1944 öncesi ve sonrasında Bulgaristan'ın birçok okulunda duyulan öğretmen ihtiyacını başarılı bir şekilde karşılamışlardır. Aynı zamanda göçler neticesinde Medresetü'n-Nüvvab'ın eğitim programlarının çok yönlülüğü sayesinde hayatın her alanında hizmet edebilecek kimseler yetiştirilmişti. Aldıkları eğitim sonucu ciddi bir dil öğrenim sürecinden geçmiş olan Medresetü'n-Nüvvab mezunları Türkiye'ye göçleri sonrasında Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Arşivi, Devlet Kütüphaneleri gibi önemli kurumlarda hizmetlerde bulunmuşlardır.⁷

6 İsmail Cambazov, "Bulgaristan Tarihinde Başmüftüler" *Ümit 2* (1995): 8-9

7 İbrahim Hatiboğlu, *Bulgaristan Müslümanlarında Dini Islâhat Düşüncesi* (2007):96-97.

1954'ten sonra medreselere olan ilgi giderek azalmış, köylere yeni yapılan okullarda din derslerine programda neredeyse hiç yer verilmemiştir. Din eğitimi faaliyetleri sadece imamlara değil, tüm Müslümanlara yasaklandı. 1954-1989 yılları arasındakin eğitiminde daha çok gerileme yaşandı.

1989 yılı ve sonrasındaki Bulgaristan'ın demokratikleşme süreciyle birlikte din, dil ve kültürel sahalarda elde edilen imkânlar neticesi hizmet alanına çıkanlar ve yeniden dini hayatın canlanmasına öncülük edenler de yine Medresetü'n-Nüvvab mezunlarıdır. Kırk yıl önce kapatılmış bulunan irfan yuvası kurumlar örnek alınarak, Türkiye Diyanet Vakfı'nın destekleriyle yeniden hayata geçirilen Sofya'daki İslâm Enstitüsü ile Şumnu, Rusçuk ve Mestanlı'daki İmam Hatip Liselerini kuranlar, idareci ve hocalar arasında Nüvvab mezunu olan Yusuf Kerim, Dr. İsmail Cambazov, Doç. Halil Etem, Kemal Pınarcı, Stanimakalı Abdullah Arif Efendi, Osman İsmailov gibi kişiler bulunmaktaydı.

Eski Medresetü'n-Nüvvab'ın 1990'da yeniden açılıp eğitime başlaması ve "Nüvvab İmam Hatip Lisesi" adını alması, aynı yıllarda Rusçuk'ta da bir kız-erkek "İmam Hatip Lisesi"nin açılması, Mestanlı'da da bir yıl sonra "İmam Hatip Lisesi" açılmasıyla Bulgaristan'da bu kültür ocağı yeniden ihya oldu.

Bu okulun 1990 yılında eski Nüvvab'ın âli kısmını andıracak Sofya Yarı Yüksek İslâm Enstitüsü ve daha sonra 1998 yılında Yüksek İslâm Enstitüsü olarak kapılarını Bulgaristan Müslümanlarının hizmetine açması da yeni dönem eğitim tarihinin, önemli dönüm noktalarından biridir.⁸ Bu dinî eğitim ve öğretim yaptıran kurumların açılış tarihleri ve açılış biçimleri şöyledir:

1.3. Bulgaristan'daki Dînî Eğitim-Öğretim Kurumları

1.3.1. Şumnu Nüvvab İmam-Hatip Lisesi

Bulgaristan'da yaşayan Müslüman topluluğun yetişmiş din elemanları-

na olan ihtiyacını karşılamak üzere 1913 yılında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Muahednamesine istinaden, Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü'nün talebi ve Milli Eğitim Bakanlığının 92.00-203 sayılı ve 08.08.1990 tarihli emirnamesiyle Şumnu'da Nüvvab Medresesinin yerinde 3 yıllık "Nüvvab İmam Hatip Lisesi açılmıştır." 1992-1993 eğitim ve öğretim yılında 4 yıla çıkarılan lisenin adı "Genel Eğitim Dinî Okulu-Nüvvab" olarak değiştirilmiştir. Halen bu isimle eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.⁹

1.3.2. Rusçuk İmam-Hatip Lisesi

Bulgaristan Başmüftülüğüne bağlı olarak 1991 yılında eğitim ve öğretime başlayan okul, Milli Eğitim Bakanlığının RD-14-49 sayılı ve 31 Temmuz 1992 tarihli emirnamesiyle 4 yıllık resmi lise statüsü kazanmıştır. Söz konusu emirname 1992 yıl ve 65 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

1.3.3. Mestanlı İmam-Hatip Lisesi

Milli Eğitim Kanununun 30/1 maddesine dayanarak Milli Eğitim Bakanlığının 07 Ekim 1992 tarih ve RD-14-72 sayılı emirnamesiyle Mestanlı'da Başmüftülüğe bağlı özel lise statüsünde İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. Söz konusu emirname 83 No.lu ve 13.10.1992 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

İmam-Hatip Lisesinden mezun olan öğrenciler, mesleki eğitimleri yanında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen genel lise öğrenimi diplomalarıyla istedikleri yüksek okula gitme imkânına sahiptirler.

---

9 Vedat S.Ahmed, "Bulgaristan'da Müslüman-Türk Varlığının Korunmasındaki En Önemli Etken Olan İslâmî Eğitimin Geçmişi ve Bugünü", *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu (31 Mayıs-1 Haziran 2007)*, 188.

1.3.4. Yüksek İslâm Enstitüsü

1993 yılında Başmüftülüğe bağlı özel okul statüsünde 3 yıllık Yarı Yüksek İslâm Enstitüsü olarak eğitim ve öğretime başladı. Dinler Kanunu'nun 14. maddesi ile Bulgaristan Müslüman Topluluğu Tüzüğü'nün 80. Maddesine ve Yüksek İslâm Şûrâsı'nın 18.11.1997 tarihli toplantı protokolüne istinaden P-15 sayılı ve 9 Mart 1998 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla 4 yıllık Yüksek İslâm Enstitüsü oldu.

Yüksek İslâm Enstitüsü mezunları Başmüftülük bünyesinde İmam-Hatip, vâiz, müftü ya da dinî alanda kurum danışmanı olarak görev yapabildikleri gibi, Milli Eğitime bağlı ilk ve orta dereceli okullarda Din Dersi ve Ahlâk Kültürü dersleri öğretmeni olarak da görev yapabilmektedirler.

Başmüftülüğe bağlı olarak özel dinî okul statüsünde açılan gerek İmam-Hatip Liselerinin, gerekse Yüksek İslâm Enstitüsü'nün her türlü eğitim ve öğretim giderleri ve personel maaşları ile öğrencilerin bursları, okulların ilk açıldığı yıllarda bazı hayırsever iş adamları ve vakıflar tarafından karşılanmakta idi. Türkiye Diyanet Vakfı ve Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü arasında imzalanan bir protokol ile söz konusu giderlerin tamamı 1998 yılından beri Türkiye Diyanet Vakfı tarafından karşılanmaktadır.¹⁰

1.4. Bulgaristan Türklerinin Tarihine Hizmet Eden Medresetü'n-Nüvvab Mezunları

Nüvvab Medresesinde okuduktan sonra Bulgaristan Türklerinin tarih ve kültürüne hizmet eden pek çok kimse vardır. Bunlar gerek yaptıkları ve yayınladıkları araştırmaları, gerekse yazdıkları anıları ile Bulgaristan Türklerinin tarihini zenginleştirmişler, karanlık sayfalara ışık tutmuşlardır. Bu alanda hizmet veren kişilerin isimleri ve eserlerinden tespit edebildiklerimizi kaydedelim:

---

¹⁰ Ali Öztürk, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya Hayatım ve Hatıratım*, (İstanbul, 2004), 55-56.

Ahmed Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, İstanbul 1979; Osman Keski-oğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara 1985; Bulgaristan'da *Müslümanlar ve İslâm Eserleri*, tarihsiz; Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, Ankara 1989, 1993; Hasan Yeşilova, *Bulgaristan Türkleri ve Osmanpazarı (Omurtag) Bölgesi*, Ankara 1997; Hasan Basri Şenyurt, *Osmanpazarı (Omurtag) Türkleri*, Ankara 2000; Haşim Ertürk – Rasim Eminoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvvab*, edi. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1993; Mehmet Kocabaş, *Kızıl Cehennem İç Yüzü*, Bursa 1987; Ahmet Şerif Şerefli, *Türk Doğduk, Türk Öldük*, Ankara 1990; *Deliorman Folkloru*, Ankara 1991; *Önce Düşünceler Kelepçelendi*, İstanbul 2001; *Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)*, Ankara 2002; Yusuf Kerimov – Beytullah Şişmanoğlu, *Atasözleri ve Özlü Sözler*, Sofya 1960; Niyazi Hüseyin Bahtiyar, *Çağdaş Rodop Türk Şairlerinden Esintiler (Antoloji)*, Ankara 1996; *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, I-II, İstanbul 1999, 2003; Ali Öztürk, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya Hayatım ve Hatıratım*, İstanbul 2004. Ayrıca *Vakıflar Dergisi*, *Türk Kültürü*, *Tuna*, *Ümit*, *Kaynak*, *Balkan Türklerinin Sesi*, *Anayurt*, *Müslümanlar*, *Hak ve Özgürlük* vb. gazete ve dergilerde Nüvvab'dan feyz alan bir çok müellifin Bulgaristan Türklerinin hayatına dair yazıları yayımlanmıştır.

2. Medresetü'n-Nüvvab'ın Türkiye'ye Tesiri

Medresetü'n-Nüvvab, Balkan Müslümanlarının kültürel ve sosyal haklarının elde tutulması konusunda çok büyük tesirler icra etmekle kalmamış, birçok mezununu anavatana **göndererek hizmete devam** etmelerini sağlamıştır. 1950'de Türkiye'ye göç başlayınca, gerek öğretmenler ve gerekse öğrencilerden birçoğu aileleri ile birlikte Türkiye'ye göç ettiler. Yetişmişliğin ve üretkenliğin zirvesinde olduğu bir çağda Türkiye'ye gelen bu irfan ordusu İstanbul, Ankara, Bursa, Eskişehir, Uşak, Isparta, Malatya gibi Anadolu'nun pek çok şehrinde din hizmetlerine kaldıkları yerden devam etmişlerdir. Nüvvab'da yetişen ilim adamları göç ettikleri Türkiye'de de bir boşluğu doldurmuş, başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere Milli Eğitim ve Dış İşleri Bakanlıklarında da önemli işlere imza atmışlardır. Bazısı İstanbul'da Süleymaniye, Bayazıt ve Köprülü kütüphanelerinde çalışmaya başlamışlardır. Bunlar arasında Niyazi Ergül, Halil Osman, İsmail Öztürk, İbrahim Tanır, Mehmet Karademir, Mehmet Ünal, Mehmet Gözen ve Mehmet Bekir zikredilebilir.¹¹

11 Aydın Topaloğlu, "Nüvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davudoğlu'nun Bulgaristan'daki İslâm Kültürüne Katkıları", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, (Sofya, 2000),312; Haşim Ertürk ve Rasim Eminoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvvab*. (İstanbul, 1993), 47; Öztürk, *Bulgaristandan Türkiye'ye Hayatım*, 53.

Söz gelimi İstanbul Fındıklı'daki Yüksek İslâm Enstitüsü'nü ziyaret eden ve başlangıçta bu okul hakkında pek de iyi niyetler beslemeyen devrin cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e okulun edebiyat öğretmeni Nihat Sami Banarlı şu cevabı vermiştir: "Türkiye'deki dini boşluk korkunç bir uçurum halini almıştır. Balkanlar'dan gelen bazı arkadaşlar olmasa okulda ders okutacak hoca bulunmayacaktır. Binaenaleyh bu boşluğu doldurmak için bu okul az bile gelmektedir." Banarlı'nın bu sözleri çok etkili olmuş ve cumhurbaşkanının bu konudaki fikrini değiştirmesine sebep olmuştur değişiklik.¹² Osman Keskiöglü da "Nüvvablıların inkılâplara uyum sağladıklarını"¹³ ifade etmiştir.

Medresetü'n-Nüvvab'ı bitirdikten sonra Ezher Üniversitesi'ni bitirip geri gelerek kendi kurumlarında uzun yıllar hizmet eden bazı kişiler baskılarla göçe zorlanmışlardır. Bunların arasında Ahmed Davudoğlu vardır. 1949 yılında Türkiye'ye göç eden ve orada ilâhiyat sahasında derinleşerek birbirinden değerli eserler telif ve tercüme eden Davudoğlu, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde öğretim görevliliği vazifesi yapmıştır ve 13 Mart 1963'te de müdür olmuştur. 25 Aralık 1964 tarihine kadar bu görevi sürdürmüş ve daha sonra Arap Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapmıştır.¹⁴ Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ahmed Davudoğlu çeşitli sahalarda değerli kitaplar yazmış ve Bulgaristan Müslümanlarına birçok eser bırakmıştır. Bu eserler Türkiye'de de defaatle basılmış ve yıllarca okunmuştur. Fikirleriyle, eserleriyle, hayatını anlattığı romanıyla, yapmış olduğu çeviri ve şerhleriyle, yetiştirdiği âlimlerle, gerek Bulgaristan'da gerekse Türkiye'de, İslâm kültürüne unutulmaz katkılarda bulunmuştur.

Ahmed Davudoğlu'nun sınıf arkadaşı olup Ezher Üniversitesi'nde de beraber okudukları Osman Keskiöglü eğitimini tamamlayıp Bulgaristan'a döndükten sonra 1940-1950 yılları arasında Nüvvab'ta öğretmenlik yapmıştır. Türkiye'ye göç edince hayatını din, tarih ve kültür araştırmalarına

12 Ahmet Davutoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, (İstanbul: 1979), 185.

13 Osman Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, (Ankara: 1985), 89.

14 Nihat Engin, "Davudoğlu, Ahmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9:52-53; Topaloğlu, "Nüvvab Okulu ve Ahmet Davudoğlu", 315.

adayan Keskiöglü, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nda üyelik yaparak değerli bir ilim adamı olduğunu ispatlamıştır. Osman Keskiöglü, fıkıh, tefsir, İslâm hukuku, İslâm tarihi ve düşüncesi ile ilgili yirminin üzerinde telif, onun üzerinde de tercüme eser vermiştir. Ayrıca *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *Vakıflar Dergisi*, *Diyanet* ve *İslâm* gibi dergi ve gazetelerde de makaleler yayınlanmıştır.¹⁵

Nüvvab okulunun açılışından kapanışına kadar okulda öğretmenlik, 1941-1945 yılları arasında da müdürlük yapan Yusuf Ziyâeddin Ezherî (Ersal) okulun en bilgili ve öğrenciler üzerinde en etkili müderrisi olduğu kabul edilen önemli bir İslâm âlimidir. Aslen Düzceli olan Y. Ziyâeddin Ezherî, memleketinde ve İstanbul'da uzun zaman öğrenim gördükten sonra 4 yıl da Ezher Üniversitesi'nde ilim tahsil etmiştir. Türkiye'de vaizlik ve müftülük yapmış olan Ezherî, 1921 yılında Bulgaristan'a geldikten sonra öğretmenliğe başlamış ve 1950 yılında tekrar Türkiye'ye dönünceye kadar okul içinde ve dışında eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bununla birlikte İslâmî konularda daha Bulgaristan'da iken 13 eseri yayınlanmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra ise Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Kurulu'na alınmış, bu görevleri esnasında da birçok eser hazırlamış, bunlardan altı tanesi yayınlanmıştır.

Eğitim gördüğü kuruma nispetle Ezherî lakabıyla anılan ve Bulgaristan'da uzun yıllar hizmet ettikten sonra memleketini terk etmek zorunda kalan bir diğer kişi de İsmâil Ezherî'dir. Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Arapça okutmanlığı ve Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı ve üyeliği de yapmıştır.¹⁶

15 Kamil Yaşaroğlu, "Keskiöglü, Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25:309-310; Mustafa Bektaşoğlu, *Düzceli Âlim Yusuf Ziyaeddin Ersal Hayatı ve Eserleri*, (Ankara, 2005), s.115; İbrahim Hatiboğlu, "Bulgaristan'da Çok Kültürlü Ortama Geçişte İslâmî İlimlerin İnşâi Yorumu: Yusuf Ziyaeddin Ezheri Modeli," *Diyanet İlmî Dergi*40(2004), 71-84.

16 Hatiboğlu, *Bulgaristan Müslümanlarında Dinî Islâhat Düşüncesi*, 96.

Medresetü'n-Nüvvab mezunları, özellikle göç sonrası dönemde, hasretleriyle yanıp tutuştukları vatan topraklarını yâd etmek, yaşadıkları sıkıntıları unutmamak, vatan topraklarının gelecek nesillere hangi sıkıntılarla miras bırakıldığını hatırlatmak gibi düşüncelerle tarih, eğitim tarihi, şiir, hâtırât, biyografi ve kısa ansiklopedi türünde pek çok eser yazmışlardır. Ayrıca Türkiye'ye gelen kişilerin kendi kültürlerini unutmalarını engellemek ve dinî duygularını canlı tutmak maksadıyla dernek, cami, okul, sağlık kuruluşu gibi müesseseler kurarak gerek kendi hemşerilerine gerekse diğer insanlara hizmet etmek üzere faaliyet yürüten fedakâr kimseler de vardı. Bu amaçla Bursa'da faaliyet yürüten Ali Öztürk,¹⁷ Mehmet Ali Deniz, Halil Uzunoğlu gibi kimseler bu tür faaliyetleriyle öne çıkmış önemli şahsiyetlerdir.¹⁸

Türkiye'ye göç edenlerden mezunların isimleri ve görev yerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu tablo bize, Bulgaristan'dan göç eden Nüvvab mezunlarının Türkiye'ye geldikten sonra yerleştikleri şehirleri ve icra ettikleri meslekleri göstermektedir.

- Ahmet Haşim	Adapazarı	Öğretmen
- Ahmet İmamoğlu	İstanbul	Muhasebeci
- Ahmet Ziya	Eskişehir	Öğretmen
- Ali Ergin	Adana	Öğretmen
- Ali Osman Hüseyin	Malatya	Müftü.
- Basri Hasan	Ankara	Emekli Sandığı
- Basri Öztürk	Ankara	Emekli Sandığı
- Basri Ülker	Ankara	Emekli Sandığı
- Bilal Hoca	İzmit	Müftü

- Feyzullah Feyzulllah	Bursa	Öğretmen
- Hafız Mehmet	Balıkesir	Öğretmen
- Hafız Nuri	Orhangazi	Müftü
- Halil Yavuz	Ankara	Kurt Lisesi Müdürü
- Haşim Ertürk	İstanbul	Öğretmen
- Hüseyin Kantürk	İstanbul	Öğretmen
- Hüseyin Mülayim	İstanbul	Öğretmen
- Hüseyin Ayan	Konya	Profesör, Edebiyat Fak.
- Hüsnü H.Basri	Manisa	Öğretmen
- İsmail Hacıoğlu	İstanbul	Öğretmen
- Mehmet Emrullah	Balıkesir	Öğretmen
- Mehmet Ethem	İstanbul	Türk Telekom
- Mehmet Taşkan	Vize	Kaymakam
- Mustafa Yıldız	İstanbul	Öğretmen
- Necib Akarkamcı	Sincab	Öğretmen
- Necip İzzet	Eskişehir	Milli Eğitim Müdür Yard.
- Necmetti Öztürk	İstanbul	Öğretmen
- Nedim Meriç	Aydın	Öğretmen
- Rasim Eminoğlu	İstanbul	Araştırmacı
- Sadık Fahri	Bursa	Öğretmen
- Sadık Tekümit	İstanbul	İmam ve Vaiz
- Salim Savaş	Adana	Öğretmen (Müdür)

- Selim Alınacı	İzmit, Derince	Öğretmen
- Süleyman Balpınar	Ödemiş	Öğretmen
- Şakir İbrahim	Vize	Müftü
- Şekür Türkel	Eskişehir	Öğretmen (Orta Okul)
- Yusuf Halil Yusuf	Orhangazi	Öğretmen
- Zekeriyya Ali Mehmet	Ankara	Milli Eğitim Bakanlığında ¹⁹

Buradan anlaşıyor ki Nüvvab mezunları Türkiye’de çoğunlukla öğretmen ve din görevlisi olarak hizmet vermişlerdir. Üniversite ve yüksek okullarda doçentliğe, profesörlüğe kadar yükselmişlerdir.

3. Medresetü’n-Nüvvab’ın Balkanlara Etkisi

Bulgaristan Eğitim Bakanlığı temsilcisi Profesör Vladimir Hindalov-Medresetü’n-Nüvvab’ın Balkanlara Etkisi konusunda şu sözleri söylemektedir: “Koskoca Balkan Yarımadası’nda bizim Şumen’deki okul gibi bir okul yoktur ve çok geçmeyecek Sırp Bosna’sı ve Sırp Makedonyası’ndan, Romanya Dobruca’sı’ndan, Yunanistan Trakya’sı’ndan ve Kemalist Türkiye’den Müslüman gençler okumaya geleceklerdir. Kahire’nin Asya’daki bütün müslüman halklar için bir Müslüman ilahi düşünce merkezi olduğu gibi, Şumen de Balkan Yarımadası’ndaki 3 milyonluk müslüman halkı için böyle bir merkeze dönüşecektir.”²⁰

¹⁹ Haşim Ertürk -Rasim Eminoğlu, *Bulgaristan’da Türk-İslam Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü’n-Nüvvab* (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, 1993), 47.

²⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, (Ankara, 2002), Belge 46: 352-353.

Bulgaristan Müslümanlarının ve Medresetü'n-Nüvvab'ın dini hizmetlere katkısı hicret etmek zorunda kaldıkları Türkiye ile sınırlı değildir. Medresetü'n-Nüvvab için düşünülen uluslararası konum, okulun Balkanlar'da yaşayan Müslümanlar açısından Ezher'e eşdeğer görülmesiyle daha genişlemiş ve Nüvvab'ın ali kısım mezunlarından Halil Ali Osman 17 Ekim 1942 tarihinde Üsküp'te açılan Medrese-i Âliyye'de müdür olarak iki yıl hizmet etmiştir. Yine Nüvvab'ın âli kısmından mezun olan İsmail İbrahim de 1943'te Gümülcine'de bir Medrese-i Âliyye'nin açılmasını önyak olmuş, açık kaldığı bir yıl boyunca da orada müdürlük yapmıştır. Adı geçen iki şahıs da dahasonra Medresetü'n-Nüvvab'ta hocalık yapmıştır.

Gazetelerde yer alan haberlerden anlaşıldığı üzere, erken bir dönemde başlayan bu ilişkiler ilerleyen yıllarda da sürmüştür. Medeniyet Gazetesi'nde 103 sayılı baskıda yer alan habere göre Bosna-Hersek Müslümanlarının kurduğu Saraybosna'daki Gayret Cemiyeti'nin resmi açılışına Medresetü'n-Nüvvab hoca ve mezunlarından on üç kişilik bir heyet iştirak etmiştir.²¹Bunlar arasında Emrullah Efendi, Şeyh Ziyaeddin Ezheri, Başmüftü yardımcısı Akif Osman, Filibe Vaizi Mehmed Fikri ve *Medeniyet* Gazetesi Başyazarı Hafız Yusuf Şinasi yer almaktaydılar. Bu ziyaretten sonra Nüvvab'ıntalık kısmından mezun olan Hafız Yusuf,*Medeniyet*'in sayfalarında bir seri gezi hatırası ile beraber Bosna-Hersek Müslümanlarının durumu, özellikle de kurdukları cemiyetler hakkında genişçe bilgi vermektedir.²²

Ancak Bulgaristan Müslümanlarında Balkanları, özellikle Makedonya Müslümanlarını, en iyi tanıyan ve onlar üzerinde etkisi olan Mehmed Fikri'dir. Nüvvab'ın tali kısmından mezun olmuş, fakat çeşitli engeller yüzünden kısm-ı âliyi ikmal edememiştir. Buna rağmen kendisini öyle yetiştirmiş ki, konuşmaları ve yazılarıyla dinleyicilerini ve okuyucularını coşkuya boğmuştur. Mehmed Fikri *Medeniyet*'in başyazarlığını yaptığı yaklaşık bir sene için-

21 Hatiboğlu, *Bulgaristan Müslümanlarında Dini Islâhat Düşüncesi*, 98.

22 Bkz. *Medeniyet*, 1936, sayı 103, 104, 105, 106, 108.

de bütün yazarlık maharetini sergilemiştir. Bu da, bazılarının rahatsız olmasına sebep olduğu için, Sırbistan sınırı yakınında Müslümannüfusu az olan Berkofça kasabasına vaiz olarak sürgün edilmiştir. 1936 yılında Bosna-Hersek'e giden delegasyonda Mehmed Fikri de yer almıştır. Orada Din-i İslam Müdafileri Cemiyeti adına heyecanlı ve ateşli konuşmalar yapmıştır. İstanbul ve ıslâhatçılarla olan ilişkiler de Medresetü'n-Nüvvab mezunlarıyla Balkanlardaki diğer mütefekkirler arasındaki bağların güçlü kalmasını sağlamıştır. Mehmed Fikri ile Üsküplü şair ve mütefekkir Abdulfettah Raûf Efendi ve talebesi Kemal Aruçi arasındaki yakın dostluk bunun bir neticesidir.²³

Sonuç

Nüvvab okulu,yıllarca Bulgaristan Müslümanlarının ilmi ve dini ihtiyaçlarını karşılamış, onların dini hissiyatını beslemiştir. Öyleki Bulgaristan Müslümanlarının milli varlıklarını ve benliklerini muhafaza etmelerinde Nüvvab'ın önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Nüvvab klasik bir medrese ve bir din okulu olarak kalmamış, çok işlevsel bir eğitim müessesesi olmuştur. Bu okulda yetişen yüzlerce öğrencinin mezun olduktan sonrahizmet ettikleri şu alanlara baktığımızda bu husus çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır: Din hizmetlerinde bulunanlar, İslâmî araştırmalar yapanlar, eğitim-öğretim hizmetinde bulunanlar, basın ve yayın alanında hizmet edenler, Bulgaristan Türklerinin tarihine katkı sağlayanlar, toplumsal faaliyetlere öncülük edenler, 1989 sonrasında Bulgaristan'da Türk-Müslüman eğitim ve kültür müesseselerini ihya edenler.

Bir neslin yetişmesinde medresenin“ ne kadar büyük katkılarının olduğu, dolayısıyla Medresetü'n-Nüvvab'ın önemi ve İslâm eğitim tarihindeki yeri mezunlarının sonraki dönemlerde yaptıklarıyla daha net bir şekilde anlaşılabilir. Bu açıdan Bulgaristan Müslümanlarının eğitim noktasında gurur duyacakları dönemlerden birinin de, Nüvvab Medresesinin faaliyet gösterdiği dönem olduğunu söyleyebiliriz.

Bkz. Muhammed Aruçi, *Kemal Efendi Aruçi-Şiirlerim*, (Üsküp, 1999), 25-56.

Kaynakça

- Ahmed, S. Vedat. Bulgaristan'da Müslüman-Türk Varlığının Korunmasındaki en Önemli Etken Olan İslâmî Eğitimin Geçmişi ve Bugünü, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*, 31 Mayıs-1 Haziran 2007, Isparta.
- Aruçi, Muhammed. *Şiirlerim-Kemal Efendi Aruçi*. Üsküp: Logos-A, 1999.
- Aydoğan, Halil. "Medresetün Nüvvab". *Ümit* 10 (1996).
- Bektaşoğlu, Mustafa. *Düzceli Âlim Yusuf Ziyaeddin Ersal Hayatı ve Eserleri*, Ankara: İmaj A.Ş., 2005.
- Cambazov, İsmail. Bulgaristan Tarihinde Başmüftüler. *Ümit* 2 (1995).
- Davudoğlu, Ahmed. *Ölüm Daha Güzeldi*. İstanbul: Kitsan. 1979.
- Engin, Nihat. "Davudoğlu, Ahmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9: 52-53, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ertürk, Haşim - Eminoğlu, Rasim. *Bulgaristan'da Türk-İslam Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvvab*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, 1993.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Bulgaristan'da Çok Kültürlü Ortama Geçişte İslâmî İlimlerin İnşâi Yorumu: Yusuf Ziyaeddin Ezheri Modeli", *Diyanet İlmi Dergi* 40, (2004).
- Hatiboğlu, İbrahim. *Bulgaristan Müslümanlarında Dini Islâhat Düşüncesi*, Bursa: Emin Yayınları. 2007.
- İzzet, Bahri. "Bulgaristan'da Dini Eğitim Sistemi III", *Kalem*. 3, 12. Sofya: Fahri Beytullov. 2001.
- Keskioğlu, Osman. *Bulgaristan'da Türkler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 1985.
- Kılıç, Osman. *Kader Kurbanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1989.

Medeniyet, Müstakilü'l-efkâr müslüman gazetesidir. Sofya, 1936.

Öztürk, Ali. *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Rumeli'den Bursa'ya Hayatım ve Hatıratım*. Bursa: Düşünce Kitabevi, 2004.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri(1913-1938)*. Ankara, Belge 46, 2002.

Topaloğlu, Aydın. “Nüvvab Okulu'nun Mensuplarından Ahmet Hasan Davudoğlu'nun Bulgaristan'daki İslâm Kültürüne Katkıları”. Ed. Ali Çaksu. *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*. Sofya, 2000.

Yaşaroğlu, Kamil. “Keskioğlu, Osman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25: 309-310, Ankara: TDV Yayınları, 2002.